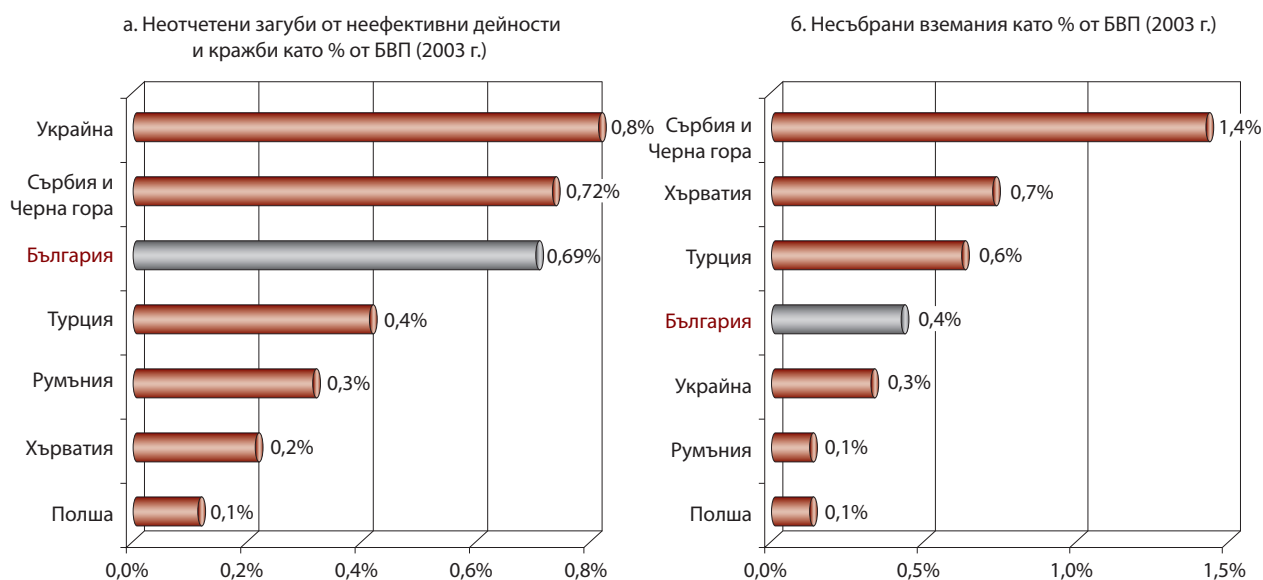

III. ЧЕСТО СРЕЩАНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ В ЕНЕРГЕТИКАТА

Според данните, събрани от Световната банка, пазарът на електроенергия в България се характеризира с едни от най-високите скрити разходи сред страните – членки на ЕС, и сред кандидат-членките. Скритите разходи включват незадоволителен темп на събиране на дължимите суми по сметки; прекомерни загуби, дължащи се на неефективни операции или кражби от енергийната система и загуби от тарифи, фиксирани под нивото на възвръщане на разходите.

ФИГУРА 18. СКРИТИ РАЗХОДИ В ЕНЕРГЕТИКАТА

Източник: Ebinger, J., *Measuring Financial Performance and Infrastructure: An Application to Europe and Central Asia*, World Bank, August 2006.

3.1. НЕПЛАТЕНИ СМЕТКИ

Количеството неплатени сметки е резултат от задължнялост както на домакинствата, така и на бизнеса. Конкретен проблем, с който се сблъскват електроразпределителните компании, дължащ се на политически и социални фактори, е масово неплатените сметки за електрическа енергия в квартали, в които живеят представители на ромското етническо малцинство.

Най-големият такъв квартал Столипиново с население около 40 000 души е в Пловдив. Местната електроразпределителна компания – ав-

стрийската ЕВН, е предприела действия, за да сведе до минимум загубите, като доставя електрическа енергия само за няколко часа на ден.

Политиката, предприета още преди ЕВН да купи пловдивската електроразпределителна компания, е резултат от неплатени сметки от домакинствата, надхвърлящи 5 млн. евро²⁰. Неплатените сметки в този квартал (както и в други) са резултат не само на крайната бедност, в която живеят голяма част от хората в него. Сметките за електричество се използват от местните политици, за да привличат гласове. Проблемът започва през 1997 г., докато електроразпределителната компания е все още държавна собственост, когато политици от Съюза на демократичните сили (СДС) обещава да „субсидират“ и да „намалят“ сметките за електрическа енергия, ако бъдат избрани. Когато СДС печели изборите, по-голямата част от жителите на Столипиново постепенно спират да плащат сметките си. Натрупаните неплатени суми принуждават електроразпределителната компания да прекъсне електроподаването на целия квартал през зимата на 2002 г., което води до масови вълнения (блокиране на международната магистрала и разграбване на магазини). Организации, защитаващи човешките права, обвиняват електроразпределителната компания, че нарушава човешките права, като кара дори тези, които си плащат сметките, да страдат от всекидневните прекъсвания на електроподаването.

Дебатът около неплатените сметки води до темата за енергийната бедност, а това е област, неизследвана на практика в България до днес. Няма обществено достъпни данни и дискусията често е насочена към **политиката**, а не към **необходимите мерки**. Нужен е по-задълбочен анализ на мерките, за да се определят най-добрите стратегии за повишаване на събираемостта на неплатените сметки без неблагоприятни последици за най-бедните. Например подходяща алтернатива е да се предостави субсидирано участие в програмите за енергийна ефективност, които значително ще намалят сметките за електроенергия на домакинствата – това е един много по-целесъобразен подход от ваучерните схеми и други директни плащания.

3.2. КРАЖБА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЕНЕРГИЯ

Според статистиката на полицията и независими проучвания през периода 2000 – 2005 г. броят на конвенционалните престъпления, включително кражбите, е спаднал значително в страната – над 30 %²¹. Въпреки тези тенденции енергийният сектор понася нарастващи загуби на електрическа енергия и кабели.

Кражбата на електрическа енергия е най-скъпоструващата кражба на стока за потребление в България. По принцип електроразпредели-

²⁰ „Австрийци оставят ограничено електроснабдяване за Столипиново“, в. „Съга“, 2 юни 2005 г.

²¹ *Тенденции в престъпността в България*, Център за изследване на демокрацията, С., 2006.

ТАБЛИЦА 16. ЗАГУБА НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА ЕНЕРГИЯ И СТОЙНОСТ НА КРАЖБИТЕ

Загуби на електричество

	Загуби всичко (2005)	Вероятни кражби (2005)
Електроразпределение София – град	23,09 %	
Електроразпределение – Варна	23,92 %	7-10 %
Електроразпределение – Стара Загора	13,52 %	
Средно за страната	20-22 %	

Цена на кражби

Година	Вероятни цени на кражби (млн. евро)	
2003	56,0	
2001	53,0	
2000	50,5	

Източник: Министерство на енергетиката, електроразпределителни компании²².

телните компании губят между 20 % – 23 % от доставената електрическа енергия, което се дължи на техническа неефективност или кражби. Двете неща трудно могат да се разграничат, понеже само част от кражбите са разкрити. Тъй като електроразпределителните компании са решени да намалят загубите от неефективност и кражби с 2-4 % годишно, те не са склонни да обявят публично цифрите за кражба на електрическа енергия. Някои данни са публикувани в медиите.

Кражбата на електрическа енергия се извършва както от компании, така и от домакинства (приблизителното съотношение е 1:5²³) и в почти всички случаи е улеснена от криминални групи, а по-рядко – от „самостоятелни играчи“.

Динамиката на кражбите зависи от цената на електрическата енергия и обикновено кражбите се увеличават след драстично покачване на цените²⁴. Според данните малки енергоемки компании или производствени съоръжения, ресторанти, хотели и кафенета са сред най-честите нарушители. Кражбите често включват определено ниво на сътрудничество с вътрешни служители на електроразпределителната компания. Технически съществуват няколко начина за кражба на електрическа енергия, като по-голямата част от тях са насочени към фалшифициране на електромерите чрез включване на специални уреди или преработване на електромерите с цел да показват намалено потребление. Например през януари 2004 г. Националната служба за сигурност осуети действията на група, която предлагала на компании да фалшифицира електромерите им (като намали по този начин с 10 пъти количеството на действително изразходваната енергия) и да ги запечата отново с фалшиви пломби. Услугите на групата са използвани от десетки частни и държавни компании (официално

²² Електроразпределителните компании претърпяват загуби от 112 милиона лева през 2003 г., в „Пари“, 9 януари 2004 г.; Електроразпределение – Варна, да създаде енергийна полиция, в „Сега“, 26 януари 2006 г.; Стара Загора с най-малките загуби, в „Сега“ 20 юни 2006 г.

²³ Данни на Министерството на енергетиката за 2003 г., цитирани в Електроразпределителните компании претърпяват загуби от 112 милиона лева през 2003 г., в „Пари“, 9 януари 2004 г. Същият вестник посочва, че от близо 6600 кражби през 2003 г. 1127 са били извършени от компании.

²⁴ Пламен Денчев, директор на Електроразпределение – Горна Оряховица (Е.ОН), цитиран в „Енергомафия“, в „168 часа“, 5 март 2004 г.

обвинени са 80 компании) в Русе, Варна, Силистра, Враца и Пловдив. Конкретният случай е предоставен на вниманието на полицията от Електроразпределение – Пловдив (ЕВН). Според председателя на борда на директорите на компанията Валентин Кирчев разходите от откраднатата чрез схемата електрическа енергия само за Електроразпределение – Пловдив, възлизат най-малко на 5 млн. евро²⁵. През следващите месеци е докладвано, че няколко криминални групи, предлагащи подобни услуги, са действащи, но полицията не е успяла да ги задържи²⁶. Обикновено те включват хора с технически умения, често бивши служители на електроразпределителна компания. Според директора на Електроразпределение – Горна Оряховица (Е.ОН) Пламен Денчев, престъпните групи таксуват компанията или еднократно със сума между 100 – 250 евро, за да фалшифицират електромера, или с по 25 евро на месец, което включва спиране на електромера и включването му непосредствено преди отчитането му от служител на електроразпределителната компания. В други случаи престъпните групи изискват процент от спестените разходи за електрическа енергия. През 2004 г. е въведено в употреба **подобро устройство за фалшифициране на електромерите**, което може да се управлява от разстояние, на цена от 250 евро. По този начин се премахва необходимостта за използване на твърде много фалшиви пломби, тъй като устройството се инсталира еднократно и се изключва по време на отчитането от служител на електроразпределителната компания²⁷.

В друг случай в Пловдив служители на Електроразпределение – Пловдив, не свързват новопостроен пост за местно електроразпределение към системата за таксуване. Вместо това те лично събират дължимите суми от потребителите (като предлагат съответна отстъпка). Минават няколко месеца, преди измамата да бъде разкрита²⁸.

Кражбите от домакинствата са проблем в цялата страна. Малък брой значителни по размер кражби се извършват от собствениците на големи къщи, в които потреблението на електрическа енергия лесно може да достигне около 1000 евро на месец, тъй като електрическата енергия се използва за отопление и климатици. Въпреки това по-значителният, широкомащабен проблем е свързан с кражбите в ромските квартали. Кражбите там включват широк набор от методи – от влизане с взлом в електроразпределителните постове до счупване и фалшифициране на електромери и незаконно свързване към електрическата мрежа. Например електроразпределителната компания за София-град съобщава, че месечно 92 % от електрическата енергия в най-голямата ромска махала в София, „Факултета“, се краде. Компанията разполага със 17 електроразпределителни поста, които получават 43 млн. КВч, докато електромерите в квартала отчитат потребление от само 6 млн. КВч²⁹.

²⁵ „Арестувани са крадци на електрическа енергия за милиони“, 8 януари 2004 г., в. „Сеза“.

²⁶ „Енергомафия“, в. „168 часа“, 5 март 2004 г.

²⁷ Пак там.

²⁸ Пак там.

²⁹ Иванов, С., Енергиен шок, в. „Капитал“, 28 февруари 2004 г.

Проблемът в пловдивския квартал „Столипиново“ е подобен, въпреки че всекидневните прекъсвания на електроподаването намаляват значително загубите на електроразпределителната компания. Електроразпределителните компании в страната възприемат друга мярка, която разгневява организациите, защитаващи малцинствата и правата на човека: електромерите са премахнати от блоковете и са монтирани върху високи стълбове пред сградите, с което се цели да се предотвратят фалшифицирането на електромерите и кражбата на електрическа енергия. По този начин жителите не могат да потвърдят, че сумите в сметките им отговарят на показателите на електромерите (тези електромери могат да бъдат достигнати само чрез камионите с висока платформа на електроразпределителните компании)³⁰. Подобни мерки са въведени в квартал „Надежда“ в Сливен, в който живеят около 18 000 души, което предизвиква враждебно отношение от страна на местните жители. Описаната ситуация принуждава техниците от местната електроразпределителна компания (ЕВН) да влизат в ромския квартал само с конвой от частни охранителни компании или полицията³¹.

3.3. КРАЖБА НА ЗАХРАНВАЩИ КАБЕЛИ

Кражбата на електрически кабели е друг вид престъпление, което вреди сериозно на електроразпределителните компании. Кражбата на кабели е тясно свързана с пазара за старо желязо в България и за разлика от описания по-горе случай на кражба на електрическа енергия нейната динамика се определя от цената на старото желязо. Проблемът засяга в голяма степен не само електроразпределителните компании и НЕК, но и Българската телекомуникационна компания, Националната компания „Железопътна инфраструктура“ и областните ВиК компании.

Например електроразпределителните компании в София-град, София-област и Плевен (собственост на ЧЕЗ Груп) са претърпели загуби общо в размер на 619 000 евро през първата половина на 2006 г. От тях около 342 000 евро е стойността на откраднатите или повредените кабели, а останалото са разходи за подмяна. Близко 46 км откраднати кабели е трябвало да бъдат подменени³². Около половината от тях са в столицата. Тези данни не включват допълнителните разходи, които ЧЕЗ Груп са претърпели поради необходимостта да заменят медните кабели с такива, които имат тънък слой алуминиево покритие, или чрез предприемането на мерки за допълнителна сигурност, за да предпазят мрежата.

³⁰ Интервюта с жителите и организации, защитаващи малцинствата/правата на човека в Столипиново (юли 2005 г.)

³¹ Интервюта с полицията и жители на Сливен и Пловдив, юли 2005 г. Репортажи в медиите и интервюта с местни неправителствени организации потвърждават, че ситуацията не се е променила към настоящия момент.

³² Радослав Димитров, ръководител на Електроразпределение – София, цитиран в *mediapool.bg* (16 август 2006 г.).

Данните на НЕК засягат само собствената ѝ мрежа и е възможно информацията да е непълна. ВиК София-град също представя данни, отчитащи спад в кражбите през 2005 г. в сравнение с предходните две години.

ТАБЛИЦА 17. КРАЖБИ НА ЗАХРАНВАЩИ КАБЕЛИ ОТ НЕК

	Загуби (хиляди евро)	Откраднати кабели (км)
2000	99	N/A
2001	289	128
2002	212	93
2003	265	104
2004	86	37
2005	6	N/A

Източник: Представители на Министерство на икономиката, енергетиката и туризма и на Камарата на металурзите в България, цитирани в „Железните фараони“, в. „Капитал“ (21/2006 г.).

В отговор на задържащите се високи нива на кражбите ЧЕЗ Груп публично настоява за забрана на изкупуването на цветни метали за вторични суровини. Според закона произходът на металите, предадени на вторични суровини, трябва да бъде проверен и откраднатите метали не бива да бъдат приемани от надхвърлящите 15 000 пункта за вторични суровини (собственост на около 600 лицензирани и 300 нелицензирани компании)³³. На практика според директора на ЧЕЗ Груп Р. Димитров това не се случва. Една от причините е слабият контрол, дължащ се на неясни

правила за регулация³⁴. По-важното е, че на местно равнище фирмите за вторични суровини може да са добре свързани и да са подкупили местната полиция, политическите или други контролиращи институции, за да не предприемат действия³⁵. Известно е, че някои политици/бизнесмени като Цветелин Кънчев са замесени дори в по-директни действия като организирането на широкомащабни кражби на метали от компаниите, като принуждават служителите – роми, в тези компании да крадат метали или като наемат роми – крадци, които да извършват тези кражби.

3.4. ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И КОРУПЦИЯ В НЕФТЕНИЯ СЕКТОР

Структурите на организираната престъпност присъстват главно във вноса и дистрибуцията на дребно на нефт. Вносът в сивия сектор осигурява около 35-40 % спестявания от акцизи и ДДС. Малките собственици или по-малките вериги бензиностанции често разчитат на контрабанда на бензин, за да останат конкурентоспособни. Според изчисленията на Министерството на финансите подобни бензиностанции носят средно 150 млн. евро загуби на държавния бюджет. Безмитни бензиностанции, разположени на ГКПП Капитан Андреево

³³ Представители на Камарата на металурзите в България, цитирани в „Железните фараони“, в. „Капитал“ (21/2006 г.).

³⁴ Пак там.

³⁵ Интервюта със служители на полицията в Пловдив, София, Сливен, Казанлък, Варна, Ботевград и Кюстендил (юли 2005).

и Калотина и безмитните зони, близо до Свиленград, Видин и Русе, също по изчисления през 2006 г. водят до загуби в държавния бюджет в размер на 50 млн. евро. След премахването на безмитните зони през 2008 г. това вече не представлява фискален проблем.

Трудно е да се определи каква част от малките газостанции, свързани със структурите на организираната престъпност, е резултат от факта, че през по-голямата част на 90-те години на местно равнище бензиностанциите се считат за лесен начин за инвестиране на печалби от престъпна дейност. Компании като „Интерпетролиум енд партньрс“ (основана от СИК по време на югоембаргото) и „Литекс“ са замесени в доставка на едро на нефт и рафинирани горива най-вече на малки бензиностанции. Друга компания – „Газтрейд“, е един от най-големите вносители на пропан (гориво с нарастващо значение в България, тъй като много автомобили преминават към пропан поради високите цени на нефта). През 2006 г. компанията привлече вниманието на медиите, тъй като един от собствениците злоупотребил с над 3 млн. евро³⁶. Освен това Газтрейд е една от компаниите, участващи в корупционните схеми на Топлофикация – София³⁷.

Наред с бензиностанциите значителен източник на приходи за организираната престъпност е пазарът на пропан-бутан. Основната причина е много големият и нарастващ процент автомобили, които преминават към пропан-бутан, тъй като е много по-евтино гориво. Около 70 % от пропан-бутана се внасят, често пъти контрабандно. До 2002 – 2003 г. измамите с вноса на пропан-бутан са много големи. Най-известното име според полицейски източници е на Цецо Хафти, чиято структура успява да внесе контрабандно цели влакови товари от пропан-бутан чрез ферибота във Варна от Украйна. През периода 2004 – 2005 г. нелегалният внос на пропан-бутан е значително ограничен, въпреки че спестяванията от акцизи и ДДС продължават да привличат престъпници, а търсенето на контрабандни горива от малките газостанции не намалява.

3.5. КОНКРЕТЕН СЛУЧАЙ: КОРУПЦИЯ В „ТОПЛОФИКАЦИЯ – СОФИЯ“

Най-известният случай на борбата в България срещу корупцията е задържането през февруари 2006 г. на Валентин Димитров, ръководител на „Топлофикация – София“. Случаят може да се използва като „наръчник“ за корупция, тъй като разкрива широк набор от корупционни практики и представя възможния набор от практики, които могат да бъдат открити в други държавни (и не само) компании.

В годините, предшестващи 2006 г., дълговете на „Топлофикация – София“, достигат 55 млн. евро, а несъбраните вземания от неплатени

³⁶ „Стачка за 3,5 милиона срещу „Газтрейд“ – Варна, в. „24 часа“, 5 юни 2006 г.

³⁷ Вътрешноведомствен доклад на (Инспекторат към) Столична община, цитиран в „Топлофикация – София“ губи 4 милиона лева (2 милиона лева) от схема, в. „Сеза“, 1 юли 2006 г.

сметки достигат 78 млн. евро. Вътрешноведомственият отдел (Инспекторат) на Столична община успява да засече измами на стойност 15 млн. евро, които са извършени в рамките само на 2005 г. С информация от австрийските власти Агенцията за финансово разузнаване открива най-малко 4,4 млн. евро, натрупани в 16 банкови сметки и сейфове в Австрия и България, на името на директора на „Топлофикация – София“, Валентин Димитров и 82-годишната му майка. Подозренията са предизвикани от факта, че 7 офшорни компании са превеждали пари в австрийските банкови сметки на г-н Димитров. Българската прокуратура открива, че офшорните компании са свързани с български компании, които са получавали договори от „Топлофикация – София“. Освен това е извършвано пране на пари, като от швейцарските банкови сметки на г-н Димитров са превеждани пари на български компании.

Корупционните практики включват:

- **Закупуване на ненужни части и консумативи.** Закупуване на арматурно желязо на стойност 50 – 400 хиляди евро без обявяване на търг за обществена поръчка. Подобни търгове могат да бъдат избегнати само ако има по-малко от 3 квалифицирани снабдители (тясноспециализирани компании), което не се отнася за производителите на арматурно желязо. Изисква се търг за обществена поръчка за всяко закупуване, надвишаващо 10 000 евро. Въпреки това „Топлофикация – София“, се осчетоводява с **многократно фактуриране**, като нито една компания не надвишава тази сума. Освен това платените суми често са два или повече пъти по-високи от действителната стойност на закупеното оборудване или консумативи. Съществуват различни компании, действително свързани с едни и същи лица, които участват в много различни договори с „Топлофикация – София“. Например договори за 2 млн. евро са сключени с компаниите „Шибър“, „ПроСтрийм Груп“ и „Хидромонтаж“, във всяка от които Мая Стоилова има дял. Подобно е и положението на Теодора Тренева, която отговаря (вероятно формално) за компаниите „Макотел Трейдинг“ и „Брокер Къмпани ООД“ (собственост на регистрираната в Кипър офшорна компания „Задберг“ ООД), която получава заявки за арматурно желязо на стойност 1 милион евро³⁸. В друг случай цял **кран** е осчетоводен като доставка на части, като в действителност цялата машина е закупена от „Топлофикация – София“.
- **Измами при фактурирането.** По-директен подход е въвеждането в счетоводната система на фактури и потвърждения за доставка на машини и части, които в действителност никога не са били доставени. До момента разследването е разкрило такива измамни фактури на стойност 10 милиона евро.
- **Изкуствено завишаване на цената на закупените стоки и услуги.** Друг подход е закупуването на горива чрез няколко посредници. По този начин, вместо да купи газ директно от вносителя, „Топлофикация – София“, използва до трима посредници и в крайна сметка купува стоката на много по-висока цена от пазарната³⁹. В

³⁸ „Парно с Версаче“, в. „Капитал“, бр. 28/2006.

³⁹ Шефът на Топлофикация – София, откраднал по два начина, в. „Монитор“, 17 юли 2006 г.

един от описаните случаи „Топлофикация – София“, има на разположение склад за мазут (гориво за отопление) за стратегическия резерв на правителството (Държавен резерв) и периодически може да купува определени количества от него. Вместо да плати директно на дирекция „Държавен резерв“, от Държавен резерв го продават първо на компания, наречена „Дамекс“, за 114 евро на тон, която на свой ред го продава на „Химимпорт“ (ТИМ), а тя от своя страна впоследствие го продава на „Газ Трейд“, която най-накрая го продава на „Топлофикация – София“, за 200 евро на тон. Всичко това се случва, докато на практика мазутът е в склада на „Топлофикация – София“. Ръководителят на Държавния резерв също се разследва⁴⁰.

- **Използване на публични средства за закупуване на стоки и услуги за лично ползване.** Вероятно най-шокиращ от гледна точка на обществото е откритият луксозен начин на живот на г-н Димитров, който носи костюми „Версаче“, кара скъпи коли, както и разнообразието от луксозни предмети в неговия офис, дом и т.н. Голяма част от тях са купени за нуждите на компанията. Също така луксозните спа помещения на разположение на компанията би трябвало да се използват от служителите като здравен център, но в действителност са били за негова лична употреба. Г-н Димитров е подписал и договор с J-Models, агенция за модели/реклама.

Връзката с **„Фронтierer“**: Един от ключовите аспекти на корупционния скандал е 50 % собственост на майката на г-н Димитров в компанията „Банско Пропърти Партньорс 2“, където останалите 50 % се държат от „Грик“ ООД и „Метаконсулт“ ООД (регистрираната в Бахамите компания, която притежава 30 % от „Фронтierer“). Директор на „Банско Пропърти Партньорс 2“ заедно с майката на Димитров е Красимир Георгиев. Освен това **„Фронтierer“, „Риск Инженеринг“ и Гроздан Добрев** са съсобственици на компанията „КМК“ (за която се твърди, че осигурява телекомуникационно и кабелно оборудване)⁴¹. Никоя от споменатите по-горе компании изглежда не е действваща, тъй като г-н Георгиев насочва всичките си инвестиции към ски курорта Банско с компанията си „Банско Пропърти Партньорс 3“⁴². Въпреки всичко връзката „Фронтierer“ повдига многобройни въпроси като например защо проверката, назначена от г-н Овчаров няколко месеца преди арестуването на Димитров, не открива следи за корупция. „Риск Инженеринг“ също е сред доставчиците на „Топлофикация – София“.

⁴⁰ Вътрешноведомствен доклад на (Инспекторат към) Столична община, цитиран в Топлофикация – София, губи 4 милиона лева (2 милиона лева) от схема, в. „Сеза“, 1 юли 2006 г.

⁴¹ Адвокатът, който се нуждае от адвокат, в. „Капитал“, 35/2006 г.

⁴² „Банско Пропърти 3“ е известно, „Банско Пропърти 2“, с майката на Димитров – не“, в. „24 часа“, 11 юли 2006 г. Интервюта с ръководителя на канадската фирма, както и с бивши правителствени служители на високо равнище, запознати със случая (април – май 2006 г.).

